

ETIKA I ANTI KORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
za srednje škole

ETIKA I ANTIKORUPCIJA

Kurikulum i priručnik
za srednje škole

Sarajevo, 2015.

Impresum

Naslov:

Etika i antikorupcija: Kurikulum i priručnik za srednje škole

Autor:

Autorski tim projekta "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost"

Izdavač:

Centar za razvoj medija i analize
u partnerstvu sa Udruženjem INFOHOUSE i
Omladinskim komunikativnim centrom

Adresa izdavača:

Dalmatinska 1, 71000 Sarajevo

Godina:

2015.

Lektura:

Branka Mrkić-Radević

Dizajn i DTP:

Jasmin Leventa

Štampa:

CPU Printing company
Bačići bb, 71000 Sarajevo

Publikacija je urađena u okviru projekta koji finansira Evropska unija "Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost". Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

Sadržaj

Uvod	7
Kurikulum	11
Priručnik za nastavnike	35
Zaključak	50

UVOD

“Niko na svijetu nije jači od čovjeka koji zna.”
(Japanska poslovice)

Korupcija je jedan od najvećih problema savremenog demokratskog svijeta. Ovaj fenomen je globalno prepoznat kao ključna prepreka razvoju društva. Korupcija podriva povjerenje građana u institucije, ugrožava stabilnost i razvoj društva, potkopava vladavinu zakona i ljudska prava i slobode, urušava dobro upravljanje, pravičnost i socijalnu pravdu. Posebno teške posljedice korupcija ostavlja na moralne temelje ljudske zajednice i osnovne etičke vrijednosti društva. Bosna i Hercegovina, naravno, nije jedina država koja je teško pogođena koruptivnim djelovanjem i ponašanjem u svim oblastima života, ali je kao zemlja u tranziciji i postkonfliktno društvo posebno izložena teškim posljedicama korupcije, što zbog nedovoljno izgrađenih institucionalnih kapaciteta za borbu protiv ove pojave, što zbog nedovoljno razvijene transparentnosti i odgovornosti. Korupcija je sistemski problem i kao takav zahtijeva strateško i sveobuhvatno djelovanje u nekoliko pravaca, prvenstveno na polju prevencije i edukacije. Samo educiran pojedinac postaje odgovoran građanin, a potom i snažan borac protiv korupcije. I u Strategiji za borbu protiv korupcije 2009-2014, kojom se država Bosna i Hercegovina zvanično obavezala na provođenje antikoruptivnih reformi, izričito se navodi da će antikoruptivne mjere biti efikasne i održive samo ukoliko se preduzmu posebne mjere u oblasti obrazovanja građana. Ove mjere definira i nova Strategija za borbu protiv korupcije 2015-2019, koja je usvojena u maju 2015. godine. U ovom dokumentu se navodi: “Ostvarivanje dugoročnih i održivih rezultata u prevenciji i borbi protiv korupcije, te proces jačanja moralnih vrijednosti društva kao prepreke borbi protiv korupcije, u neodvojivoj je vezi sa obrazovanjem i vaspitanjem. U tom procesu, najvažniju ulogu igraju porodica i obrazovno-vaspitni sistem, počevši od predškolskih ustanova do univerziteta. Stoga je potrebno da nadležne institucije za obrazovanje na svim nivoima vlasti posvete značajnu pažnju pitanjima etike u pripremi i izvođenju nastavnih programa. Na taj

način bi se kod mladih ljudi stvarao potencijal za borbu protiv korupcije, kroz interesiranje za javne poslove, jačanje svijesti o općem dobru i upoznavanjem sa koristima za zajednicu koje donosi građanski aktivizam.“ Kurikulum “Etika i antikorupcija” namijenjen učenicima srednjih škola, prvi ovakve vrste u Bosni i Hercegovini, upravo predstavlja odličan osnov i efikasan alat za ostvarenje ovih ciljeva.

Zašto je važno učiti o borbi protiv korupcije? I sami učenici mogu doći u situaciju da budu žrtve korupcije ili njeni akteri te da se suoče sa situacijama poput nezaslužene povlastice za pojedine učenike, prepisivanja, poklonjenih ocjena, upisivanja u školu “preko veze” i slično. O potrebi uvođenja edukacije o etici i antikorupciji u srednje škole svjedoče i stavovi samih srednjoškolaca. Naime, kako navode autori ovog kurikuluma, istraživanje Mreže savjeta/vijeća učenika u BiH, koje je provedeno 2014. godine na uzorku od 14.352 srednjoškolca u svim srednjim školama u Bosni i Hercegovini, pokazalo je da čak 58% srednjoškolaca smatra da bi se u škole trebalo uvesti obrazovanje o korupciji, a 60% učenika je izjavilo da nije dovoljno informirano o pojavnim oblicima korupcije. Dakle, istraživanje govori da je populacija srednjoškolaca u velikoj mjeri izložena korupciji i da je spremna da razvija svoje kompetencije iz ove oblasti.

Kurikulum “Etika i antikorupcija” je rezultat aktivnosti Centra za razvoj medija i analize (CRMA) i partnerskih organizacija Udruženja INFOHOUSE iz Sarajeva i Omladinskog komunikativnog centra iz Banje Luke, u okviru projekta “Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost”. Projekt “Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost”, koji finansira Evropska unija, podrazumijeva uvođenje obrazovanja o etici i borbi protiv korupcije u osnovne i srednje škole i javne univerzitete u Bosni i Hercegovini. Cilj ovog projekta je da podrži realizaciju četiri mjere iz Akcionog plana za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014. Naime, mjera 3.11. Akcionog plana antikoruptivne strategije nalaže “uvođenje programa obuke o etici i antikorupciji u osnovne i srednje škole, te fakultete”, dok mjera 3.15. obavezuje Agenciju za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH i Ministarstvo

obrazovanja da “sve osnovne i srednje škole i univerziteti u BiH trebaju u svoje nastavne planove i programe uvrstiti programe obuke u oblasti etike i borbe protiv korupcije”. Nijedna od ove dvije antikoruptivne mjere do danas nije provedena. Otuda je značaj projekta “Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost” neupitan, budući da njegove aktivnosti olakšavaju i dopunjuju rad državne Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Istovremeno, ministarstva obrazovanja u Bosni i Hercegovini su u Centru za razvoj medija i analize dobila kredibilnog partnera koji im pomaže da provedu svoj dio obaveza definiranih Akcionim planom za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije.

Izradi Kurikuluma “Etika i antikorupcija” prethodili su temeljna procjena potreba za obukom o etici i antikorupciji u osnovnim školama, izrada neophodnih pravnih dokumenata za kreiranje infrastrukture za obuku, te njihovo dostavljanje relevantnim vlastima, što također predstavlja realizaciju jedne od mjera iz Akcionog plana (mjera 3.4.). Izradi ovog priručnika su prethodile i konsultacije sa predstavnicima pedagoških instituta, ministarstava za obrazovanje i mlade, i Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH.

Kurikulum o etici i antikorupciji za srednje škole sadrži sve ključne elemente neophodne za sveobuhvatnu edukaciju učenika u jednoj od najvažnijih oblasti života. Nudi definicije ključnih pojmova i jezgrovita objašnjenja oblika, uzroka i posljedica korupcije. Autori Kurikuluma su posebnu pažnju posvetili važnosti uloge nastavnika u obrazovnom procesu, pa ovaj priručnik, s ciljem što efikasnije i lakše provedbe nastave, nudi listu tema koje se mogu obuhvatiti obrazovanjem o korupciji, prijedloge metoda i nastavnih materijala, te preporuke u koje nastavne cjeline se mogu uključiti sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije. Detaljno su razrađeni i prijedlozi mogućih vannastavnih aktivnosti i prijedlozi školskih projekata. Cilj školovanja i obrazovanja nije sticanje znanja samog po sebi već očekivanje da će naučeno biti i primijenjeno u životu, na dobrobit pojedinca i cijele zajednice. Učenici koji se budu obrazovali na temeljima znanja i metoda koje nudi ovaj kurikulum ne samo da će naučiti nova

10 Etika i antikorupcija: srednje škole

teoretska znanja već će razviti vještine i steći sistem vrijednosti na osnovu kojih će znati, moći i htjeti djelovati u borbi protiv korupcije. Kurikulum “Etika i antikorupcija” je doprinos razvoju odgovornih mladih ljudi koji žele učiti, djelovati i stvarati bolju budućnost na temeljima poštenja, pravednosti i jednakopravnosti.

KURIKULUM

ZAŠTO JE BITNO UČITI O KORUPCIJI

Učenici provode veliki dio svog života u školi i jedan od osnovnih zadataka škole je upravo razvijanje sistema vrijednosti kod budućih građana. Od nastavnika se očekuje da kod učenika razvijaju znanja i vještine koje utiču na formiranje ličnosti učenika. Obrazovni sistem u globalu treba da odgovori na kognitivne, socijalne, moralne, duhovne, emocionalne i fizičke potrebe učenika.

Mnoge vlade u svijetu prepoznaju da ulaganje u obrazovni sistem utiče na razvoj ekonomije, na kvalitet života građana i smanjenje siromaštva. Tradicionalna društva i obrazovni sistemi često odgajaju poslušne građane koji su uglavnom slabo kritični prema društvenim pojavama. Odgajaju građane koji ne preuzimaju odgovornost i vlasništvo nad društvom u kojem žive. U takvim društvima pojedinci koji preuzmaju inicijativu i propituju realnost često su etiketirani.

Korupcija negativno utiče na kvalitet, kvantitet, jednakost i relevantnost obrazovnih institucija, razvoj životnih vještina i pozitivnih stavova kod budućih građana. U sektoru obrazovanja korupcija se manifestira na različite načine: školsko postignuće učenika ili kvalifikacije nastavnog kadra nisu mjerilo ostvarenog znanja već rezultat mita ili "veza"; školska imovina se koristi za komercijalne svrhe; pronevjera sredstava namijenjenih za nastavne materijale ili poboljšanje nastavnog programa; kršenje jednakih mogućnosti za zapošljavanje i sl. Korupcija je ozbiljan problem svakog društva i zahtijeva sistemsko rješavanje i zajedničke napore.

Obrazovanje etički osviještenih građana je put ka kreiranju zdravog društva. Ličnost i karakter svakog pojedinca utiču na dobrobit zajednice. Imajući u vidu da su današnji učenici, sutrašnji lideri u društvu, obrazovni sistem, pored akademskog znanja, treba osigurati i mogućnost da učenici stiču sposobnosti i stavove koji će im omogućiti da razviju što je moguće veću netoleranciju prema korupciji.

Dobar obrazovni sistem treba da njeguje odgovornost i kritičko mišljenje među učenicima. Učenike treba podsticati da postanu aktivni učesnici u

procesu učenja i procesima donošenja odluka. Postizanje ovog cilja moguće je kroz uključivanje učenika u građansku edukaciju. Građanska edukacija je proces u kome građani nauče da efektivno učestvuju u demokratskim razvojnim procesima. Građanska edukacija predstavlja važno sredstvo za razvoj kapaciteta članova društva za podsticanje i efikasnost aktivnog građanstva. Predstavlja jednu od ključnih komponenti u jačanju sposobnosti društva za efikasno upravljanje kroz komplementaran razvoj kapaciteta kako na individualnom tako i na institucionalnom nivou. Da bi demokratija opstala i napredovala, kritična masa građana mora posjedovati vještine, promovirati vrijednosti i manifestirati demokratsko ponašanje. Građani moraju znati dovoljno o osnovnim karakteristikama demokratskog političkog sistema kako bi mogli da zaštite svoje interese, moraju poznavati značaj ključnih demokratskih vrijednosti kao što je, naprimjer, tolerancija prema različitim mišljenjima i podrška vladavini zakona. Moraju biti spremni i sposobni da učestvuju u lokalnoj i nacionalnoj politici i moraju vjerovati da je njihovo učešće važno za nastavak održivosti demokratskog političkog sistema. Kao što učestvuju u porodičnim, vršnjačkim i komšijskim aktivnostima koje im omogućavaju da učestvuju u donošenju odluka, isto tako, i kroz obrazovni sistem moraju dobiti priliku da usvajaju i prakticiraju osnovne norme demokratske kulture.

Komunikacija i pristup infomacijama su sastavni dio građanskog obrazovanja. U srži građanskog obrazovanja su vrijednosti i načela transparentnosti, učešća, reagiranja, odgovornosti, osnaživanja i pravičnosti.

Osnaživanje ima različita značenja u različitim društveno-kulturnim i političkim kontekstima. Uključuju samopouzdanje, lični izbor, život u skladu sa vrijednostima, dostojanstvo, sposobnost borbe za sopstvena i prava drugih, nezavisnost, sposobnost donošenja odluka, kontrolu i sl. Osnaživanje ima intrinzičku i instrumentalnu vrijednost. Relevantno je kako za individualni tako i za kolektivni nivo, može biti ekonomsko, socijalno ili političko. Termin se najčešće koristi i kao karakterizacija odnosa između aktera u društvu. U kontekstu programa edukacije srednjoškolaca o korupciji podstiče razvoj odgovornih i etički osviještenih mladih koji imaju proaktivan stav u borbi prema svim oblicima društveno neprihvatljivih formi ponašanja, a posebno korupcije.

KORUPCIJA - OSNOVE I DEFINICIJE

Korupcija predstavlja veoma ozbiljan društveni problem koji ima negativne posljedice na cjelokupan razvoj društva. Raširena korupcija u nekoj zemlji znači da se sredstva namijenjena za javne poslove, te ekonomski i društveni razvoj, preusmjeravaju u privatne džepove. U takvim zemljama je ekonomski rast zanemariv dok su javne usluge loše i na jako niskom nivou. Istovremeno, sama korupcija dovodi do pojave velikih razlika u ekonomskom statusu pojedinca i porodica, promovirajući rast nejednakosti u cjelokupnom društvu. Može se svakako reći da u društvima sa korupcijom ne napreduju najbolji već “najkorumpiraniji”.

Korupcija je bila sveprisutna u kompleksnim društvima, od starog Egipta, Izraela, Grčke i Rima do današnjih dana. Ona je bila prisutna i u diktatorskim i demokratskim društvima, kao i u feudalnim, kapitalističkim i socijalističkim privredama. Sveprisutnost, postojanost i “žilavost” korupcije ukazuje da se ona ne može tretirati kao disfunkcija koja se može svesti na koristoljubivu ljudsku akciju dok su pojedna društva u većoj ili manjoj mjeri bila izložena određenom stepenu korupcije.

Kada govorimo o definiciji korupcije, najčešće se spominje ona u kojoj se “korupcija karakterizira kao nastojanje da se bogatstvo ili moć steknu nezakonitim sredstvima - lična dobit na javni račun”. Često se navodi da korupcija predstavlja svaki oblik zloupotrebe položaja i ovlaštenja radi lične ili grupne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru. Tako se korupcija može pojaviti u školama ukoliko se određeni nastavnik ili profesor bavi “nečasnim radnjama” i prodaje ocjene đacima koji to nisu zaslužili. U užem smislu, korupcija je zloupotreba položaja i kršenje zakona zbog pribavljanja određene, najčešće, materijalne koristi. Korupcija označava postupak u kojem najmanje dvije osobe nedopuštenom razmjenom radi ostvarivanja lične koristi postupaju na štetu javnog interesa, kršeći moralne i pravne norme. U pravnom smislu, korupcija (lat. *corruptus* – uništiti, pokvariti, lomiti, kidati) predstavlja krivično djelo zloupotrebe položaja ili ovlasti od strane osobe ili osoba koje obnašaju javnu funkciju u upravi, sudskoj vlasti, privredi, politici, školstvu, zdravstvu, itd., radi sticanja

materijalne ili nematerijalne koristi koja nema pravno uporište. Osim navedenih, u tabeli su sumirane neke od najvažnijih definicija korupcije.

	Definicije korupcije	Izvor
1	Zloupotreba javnih ovlaštenja radi privatne koristi.	Svjetska banka (1997) UNDP (1999)
2	Zloupotreba povjerenih ovlaštenja za privatnu korist.	Transparency International
3	Transnacionalna pojava povezana sa drugim oblicima kriminaliteta, koja predstavlja prijetnju za stabilnost i sigurnost društva, te ugrožava održiv razvoj i vladavinu prava.	UN Konvencija za borbu protiv korupcije - UNCAC (2003)
4	Označava svaku zloupotrebu moći povjerene javnom službeniku ili licu na političkom položaju na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou, nivou Brčko distrikta BiH, gradskom ili općinskom nivou, koja može dovesti do privatne koristi. Korupcija posebno može uključivati direktno ili indirektno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili njenu mogućnost, kojima se narušava vršenje bilo kakve dužnosti ili ponašanja očekivanih od primaoca mita.	Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH (2009)
5	Korupcija podrazumijeva traženje, nuđenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi ili stavljanje toga u izgled, koje izopćava propisano izvođenje neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primaoca mita, nezakonite koristi ili osobe kojoj se to stavlja u izgled.	Građansko-pravna konvencija Vijeća Evrope (1999)

Uzroci nastanka korupcije i njeni oblici

Uzroci korupcije mogu biti pravni, politički, institucionalni i ekonomski.

- Pravni uzroci korupcije – nekonzistentnost zakonskih propisa, odsustvo adekvatnog ili potpunog funkcioniranja sektora pravde (sudova i tužilaštava) i objektivnog mjerenja i nadzora njihovog rada.
- Politički uzroci korupcije – postojanje neformalnih centara moći, način funkcioniranja i finansiranja političkih stranaka, nerad inspekcijskih službi, raspoređivanje velikog dijela BDP-a od strane države i nepostojanje mehanizama odgovornosti.
- Institucionalni uzroci korupcije – nekvalitetna organizacijska struktura institucija, administrativni postupci koji omogućavaju koruptivne radnje, nedostatak unutrašnje i vanjske kontrole administracije i administrativnih postupaka, nekompetentnost institucija koje su sačinjene od neadekvatnih javnih službi, u kojima se zapošljavanje obavlja po kriterijima stranačke pripadnosti, nepotizma, umjesto po kriterijima stručnosti i profesionalizma.
- Ekonomski uzroci korupcije – netransparentna transformacija vlasništva (privatizacijska pljačka), pretjerana, neadekvatna i nedobronamjerna intervencija države u privredu, nepoštivanje tržišnih zakonitosti, itd.

Kada se govori o korupciji najčešće se misli na njeno postojanje u javnom sektoru, odnosno korupciju koja uključuje različite oblike vlasti na državnom i nižim nivoima. Na pojavu korupcije u javnom sektoru utiču mnogobrojni faktori, kao što su nepostojanje odgovarajućih propisa i pravila, nepostojanje profesionalne etike, izostanak ili slaba kontrola, netransparentnost i neodgovornost, slabo imovinsko stanje i mnogi drugi faktori u vezi sa koncentracijom i povezanošću političke i ekonomske moći u rukama malog broja pripadnika društva.

Bez obzira o kojoj vrsti korupcije se radi i u kojem sektoru se pojavljuje, ona može poprimiti različite oblike, a najčešći od njih jesu:

- Podmićivanje – Nuđenje ili primanje određene vrste usluge, novca ili drugih oblika koristi da bi se donijela kakva odluka koja je protivpravna;
- Pronevjera – Krađa, prisvajanje povjerene imovine ili čega sličnog od strane osobe kojoj su povjerena javna ovlaštenja.
- Sukob interesa – Situacija u kojoj javni službenik ili funkcioner ima neke profesionalne ili lične obaveze koje ugrožavaju njegovu objektivnost/integritet.
- Pristrasnost – Stavljanje porodice, prijatelja, poznanika u prvi plan prilikom donošenja odluka. Neformalna veza između donosioca odluka i određene pravne ili fizičke osobe.
- Iznuda – Zahtijevanje ili ostvarivanje kakve koristi upotrebom sile, uskraćivanjem određenog prava ili prijetnjom.

Posljedice korupcije

Posljedice korupcije za jedno društvo su zastrašujuće. Tako naprimjer, korupcija ima diskriminirajući efekat na one osobe koje nisu uključene u koruptivne radnje pa se često dešava da se pojedincima putem korupcije osigurava lakši pristup određenim javnim uslugama i poslovima, dok se većina diskriminira. Korupcija često dovodi do nepovjerenja građana u zakone i vlast, negativno utiče na ekonomski razvoj, potiče društvenu i individualnu nejednakost, te negativno utiče na društvenu stabilnost i opću socijalnu sigurnost. Posljedice korupcije se mogu svrstati u četiri grupe: političke, ekonomske i socijalne, te posljedice kršenja ljudskih prava.

Političke posljedice korupcije

Političke posljedice korupcije su takve da imaju vrlo negativan efekat na odnos povjerenja između političara i građana na način da ugrožavaju kredibilitet demokratskih institucija. Korupcija direktno negira demokratiju, jer raskida vezu povjerenja između građana i političke elite, koja bi ih trebala pravedno i savjesno zastupati. Korupcija ugrožava nivo morala u političkom odlučivanju, stabilnost i povjerenje u institucije i podiže stepen nezadovoljstva građana. U uvjetima nefunkcioniranja pravne države, korupcija postaje jedan od regulatora društvenog i ekonomskog sistema.

Ekonomске posljedice korupcije

Ekonomске posljedice korupcije su takve da ugrožavaju sigurno investiranje i funkcioniranje samog tržišnog mehanizma. Djelovanje i poslovanje koje podliježe korupciji dovodi do gubitka budžetskih sredstava kroz neracionalnu potrošnju, čime se smanjuje efikasnost javnih službi i njihovih usluga. Ekonomski razvoj u principu stagnira jer nema stranih, ali ni domaćih ulaganja. Generalno, korupcija obeshrabruje stvaralaštvo i preduzetništvo, te potiče mlade i talentirane ljude da napuste zemlju u potrazi za "svojom prilikom". Na kraju treba napomenuti da korupcija pogoduje razvoju "sive ekonomije" a time i smanjenju poreskih prihoda kojima se finansira država.

Socijalne posljedice korupcije

Direktne socijalne posljedice korupcije jesu povećanje siromaštva, što najviše pogađa najslabije i nezaštićene, uzrokujući porast nejednakosti među građanima, što doprinosi općem osjećaju nesigurnosti i nezadovoljstva. Korupcija ima izuzetno štetne posljedice po živote ljudi koji žive u siromaštvu, jer umanjuje njihove neto prihode, povećava stopu nezaposlenosti, deformira politike, programe i strategije čiji je cilj da zadovolje potrebe siromašnog stanovništva.

Posljedice korupcije u vezi kršenja ljudskih prava

Bez obzira o kojem koruptivnom djelu je riječ, ono uvijek predstavlja negiranje jednakopravnosti i nediskriminacije građana, kao temeljnih principa na kojima počiva cjelokupan sistem ljudskih prava. Kada je korupcija široko rasprostranjena, građani nemaju pristup pravdi, nemaju sigurnost i ne mogu zaštititi svoja sredstva za život. Stoga, borba protiv korupcije od ključne je važnosti za poštovanje i zaštitu ljudskih prava građana u svakoj državi.

Organizacije koje se bave pitanjem poštovanja i zaštite ljudskih prava mogu imati ključnu ulogu u pomaganju da se prošire shvatanja o uticaju

korupcije na negiranje ljudskih i kolektivnih prava građana u jednoj državi. Korupcija podržava diskriminaciju u svim sferama života, uskraćuje prihode ranjivim osobama i sprečava ljude u konzumiranju njihovih građanskih, političkih, socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava.

Kako spriječiti korupciju

Kao što je već navedeno, korupcija predstavlja sticanje lične dobiti na osnovu zloupotrebe javne funkcije i položaja. Generalno, ona zavisi od nekoliko faktora kao što su korist koja se pribavlja kroz samu korupciju, cijena koja se plaća za uslugu koja je predmet korupcije, vjerovatnoća detekcije jedne koruptivne transakcije ili događaja, te veličina kazne koja očekuje strane u koruptivnoj transakciji ili događaju. Ne postoji ništa što bi uticalo na pojavu korupcije, osim vjerovatnoće detekcije koruptivnog posla i visine sankcija za takvo ponašanje. Znači, u svakom javnom poslu gdje pojedinac vrši određenu javnu funkciju postoji mogućnost da se pojavi korupcija ukoliko se za to stvore određene pretpostavke.

Uspješnost borbe protiv korupcije zavisi od postojanja normativnih akata, institucionalnih mehanizama, kadrovskih kapaciteta i njihove stručnosti koji posredno ili/i neposredno na efektivan i efikasan način doprinose dijagnosticiranju, sankcioniranju i prevenciji korupcije kao pojave, odnosno razvoju integriteta na nivou institucija, društvenih grupa, profesija i građana.

Sprečavanje korupcije predstavlja ukupnost planski osmišljenih, organiziranih aktivnosti, kojima se nastoje ukloniti ili smanjiti direktni i indirektni uzroci koruptivnih ponašanja u praksi. To je nastojanje da se eliminiiraju situacije u kojima se dešava korupcija, kroz mjere socijalne, ekonomske, pravne, obrazovne i drugih politika, odnosno uključivanje cjelokupnog društva u cilju sprečavanja ove negativne pojave.

Na području sprečavanja korupcije potrebno je sinhronizirano djelovanje državnih institucija, lokalne zajednice, obrazovnih institucija, medija, organizacije civilnog društva i pojedinaca. Kao neke od mjera za sprečavanje korupcije navode se sljedeće stvari:

- uvođenje kontrolnih mehanizama
- povećanje transparentnosti i odgovornosti
- podsticanje konkurencije i ukidanje monopola
- informiranje javnosti
- pojednostavljenje i veća preglednost određenih postupaka
- kontrola finansijskih transakcija
- podsticanje transparentnosti u donošenju odluka
- uvođenje slobode štampe i nezavisnih medija.

LISTA TERMINA

Korupcija – Zloupotreba javnih ovlaštenja radi privatne koristi.

Korumpirana osoba – Svaka službena ili odgovorna osoba koja radi lične koristi ili koristi grupe kojoj pripada zanemari opći interes i povjerena ovlaštenja. Korumpiranim se smatra i građanin koji nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita kako bi mu korumpirana osoba pomogla u ostvarivanju koristi.

Zloupotreba položaja i ovlaštenja – Ponašanjem kojim se državni posao, položaj ili javna funkcija vrše na način da se vlastiti interesi stavljaju ispred javnih.

Mito – Plaćanje određenog iznosa, materijalne ili novčane vrijednosti, javnom funkcionieru ili zaposlenom u javne uprave koji je nadležan za sklapanje ugovora od strane države ili pružanje usluga.

Javni funkcioner – Svako lice koje vrši zakonodavnu, izvršnu, upravnu ili sudsku funkciju određene države na svim nivoima, bilo da je imenovano ili izabrano, bilo da je ona stalna ili privremena, plaćena ili neplaćena, te bez obzira na rang tog lica.

Javni interes – Predstavlja ideal koji je u središtu ideje o demokratskoj vlasti i upravljanju, a definiše se kao djelovanje u interesu cjelokupnog društva, donošenjem odluka na pošten i nepristran način zanemarujući lični interes.

Prevara – Ostvarenje kakve koristi dovođenjem drugoga lica u zabludu, navodeći ga da preduzme neku radnju na štetu svoje ili tuđe imovine.

Trgovina uticajem – Obećanje, nuđenje ili davanje javnom funkcioneru ili javnom službeniku, odnosno traženje ili prihvatanje od strane javnog funkcionera ili javnog službenika, neopravdane koristi, kako bi javni funkcioner ili javni službenik zloupotrijebio svoj stvarni ili pretpostavljeni uticaj.

Nepotizam – Termin kojim se označava favoriziranje rođaka i prijatelja prilikom zapošljavanja u javnom sektoru ili prilikom dodjele javnih poslova, nezavisno o njihovim kvalifikacijama i stručnim sposobnostima.

Klijentelizam – Oblik društvene organiziranosti i djelovanja u kojem pristup izvorima (resursima) ekonomske i političke moći kontroliraju patroni (moćnici), te ga omogućavaju samo svojim klijentima – pojedincima i snagama koje im se povinuju i podržavaju ih.

Favoriziranje – Povlašten tretman u poređenju s drugim pojedincima ili grupama koje imaju ista prava.

Zloupotreba javnih dobara – Neovlaštena upotreba resursa u javnom vlasništvu.

Pranje novca – Polaganje novca stečenog obavljanjem nezakonite djelatnosti na račune kod banaka i drugih finansijskih institucija, ili uključivanje na drugi način tog novca u legalne finansijske tokove.

Nezakonito bogaćenje – Znatno povećanje imovine javnog funkcionera za koje ne postoji razumno obrazloženje vezano za njegove zakonske prihode.

Lična usluga – Svako djelovanje kojim se jedna strana obavezuje da obavi određeni posao, a druga da joj plati za to određenu naknadu, a koje ne proizlazi iz redovnog radnog ili ugovornog odnosa.

Neimovinska korist – Svaka pogodnost, privilegija, povlastica ili druga nenovčana dobit.

Štela – Nezakonita veza koja podrazumijeva razmjenu usluga (materijalnih i nematerijalnih), pri čemu pristup privilegijama imaju samo osobe sa dobrim sistemom veza ili poznanstava.

KONTEKST

Tradicionalna transmisivna nastava počiva na pretpostavci da se znanje može, u gotovom i unaprijed pripremljenom obliku, neposredno prenositi sa nastavnika na učenika. Za nastavnika ovaj oblik nastave podrazumijeva transmisiju, tj. prenošenje znanja, a sa aspekta učenika recepciju, tj. preuzimanje znanja. Učeniku ovom procesu ne dolazi do znanja samostalno, ne otkriva ga, već ga preuzima u gotovom, unaprijed određenom obliku. U ovakvoj nastavi, nastavnik je dominantna figura nastave koja organizira vlastitu aktivnost najčešće putem predavanja, odnosno verbalno izlaže, opisuje, objašnjava, komentira ili sistematizira sadržaj programa. Učenici slušanjem, pamćenjem i ponavljanjem trebaju usvojiti, primiti i preuzeti izloženo. Ova pasivna uloga učenika u obrazovnom procesu u velikoj mjeri je u suprotnosti sa građanskim obrazovanjem koje u osnovi ima za cilj obrazovanje proaktivnih građana.

Konstruktivistička postavka da je znanje individualna konstrukcija svakog pojedinačnog učenika i da svako sam, kroz sopstvenu aktivnost učenja, mora da ga konstruira, znatno mijenja ulogu nastavnika u školi. Dominantna uloga nastavnika nije da predaje znanje već da organizira i vodi proces učenja. Ključna razlika između nastave shvaćene kao prenošenje iskustva i nastave shvaćene kao konstrukcije odnosno otkrivanja, je u tome što u središtu nastave nisu sadržaj i nastavnik, već učenik i njegova aktivnost učenja.

Pokretačka snaga savremenog društva su informirani, visokoobrazovani, motivirani i kreativni ljudi, a odgoj i obrazovanje je ključni faktor njegovog razvoja. Podučavanje radi sticanja reproduktivnog znanja ustupa

mjesto podučavanju radi sticanja dinamičkog znanja koje je otvoreno za inovativnu primjenu i kontinuirano nadograđivanje. Pretpostavka za uspješno uključivanje u savremene društvene tokove upravo je ova promjena u obrazovanju, promjena koja objedinjuje nastojanje da se kod učenika razvijaju kompetencije koje će im omogućiti da se uspješno uključe u savremene uvjete društvenog i ekonomskog razvoja i osigurati im kvalitetan život. Kompetencije su znanja, vještine i vrijednosti. Pored deklarativnog znanja koje podrazumijeva da učenik posjeduje znanje o tome šta je potrebno uraditi, učenik treba da zna i kako se to radi. Ovo proceduralno znanje još uvijek ne uključuje i djelovanje, odnosno primjenu znanja. Da bi se desilo ponašanje, ono mora da bude u skladu sa sistemom vrijednosti, odnosno da učenik vjeruje da to treba da uradi. Na konkretnom primjeru to izgleda ovako. Učenici su na edukaciji iz oblasti antikorupcije čuli šta je koruptivno ponašanje (deklarativno znanje). Kada dođu u situaciju da svjedoče koruptivnom ponašanju ukoliko nemaju proceduralno znanje, neće znati šta treba da urade, odnosno kako da postupe. Ako i znaju na koji način treba da postupe, akcija može izostati ukoliko se ne uklapa u njihov sistem vrijednosti, odnosno ukoliko zaista i ne vjeruju da to treba da urade. Kompetentan učenik zna činjenice, zna kako treba da radi, može to da uradi i radi to sa određenim uvjerenjem.

Cilj škole nije znanje po sebi, već očekivanje da će naučeno biti primijenjeno u životu. Kada kreiramo program učenja, koji će kao rezultat imati primjenu znanja, sadržaj učenja mora obuhvatiti sve tri komponente kompetencije. Prvo treba definirati znanja koja su učenicima potrebna, a zatim razmišljati i o vještinama i vrijednostima koje će osigurati primjenjivost. S obzirom da aktivnosti učenja u najvećoj mjeri utiču na razvoj vještina i vrijednosti, potrebno je učenicima ponuditi metode koje od učenika zahtijevaju da se aktivno uključe, da bude subjekt, a ne isključivo receptor znanja.

U ovakvom nastavnom procesu nastavnik sebe treba da vidi kao pedagoga, odnosno onoga koji organizira i vodi proces učenja. U pripremi časa bilo bi dobro da nastavnik razmišlja više o učenicima, o tome šta trenutno znaju, šta bi još trebali znati, koje ih aktivnosti mogu najbolje motivirati za učenje, kroz koje aktivnosti učenja mogu razvijati vještine i usvajati vrijednosti i sl. Imajući u vidu da srednjoškolci danas koriste različita tehnološka i

komunikacijska sredstva neophodno je u nastavni proces učenja uključiti što više metoda koji će im omogućiti da zadovoljavaju ove potrebe. Uzmimo za primjer da nastavnik planira organizirati aktivnost učenja na način da će ponuditi učenicima da kroz grupni rad analiziraju dnevnu štampu i identificiraju različite oblike korupcije o kojima štampani mediji izvještavaju. Da li će ova aktivnost u željenoj mjeri motivirati učenike? Možda bi mogli razmišljati u pravcu da će korištenje interneta ili društvenih mreža dati bolje rezultate.

Prema istraživanju Centara civilnih inicijativa, čiji su rezultati objavljeni u izvještaju "Korupcija u obrazovanju – stanja i preporuke" 2008. godine, korupcija je prisutna u obrazovnom sistemu na različitim nivoima i manifestira se različitim ponašanjima.

Institucija/ osoba	Ponašanje koje govori o postojanju korupcije
Entitetska i kantonalna ministarstva	<ul style="list-style-type: none"> • Davanje saglasnosti na rad institucija obrazovanja (naročito visokoškolskih institucija) i pored neispunjenosti uvjeta • Korupcija u javnim nabavkama i investicionim aktivnostima u obrazovanju • Favoriziranje pojedinih ustanova prilikom odabira udžbenika i ostalih pomagala koje će se koristiti • Stalne "kozmetičke promjene" u školskim programima i udžbenicima koje primoravaju učenike i studente da kupuju nove knjige (korupcija od strane izdavačkih zavoda i kuća) • Neadekvatna upisna politika i inflacija pojedinih zanimanja koje poslije stvaraju probleme na tržištu rada • Propusti u licenciranju učitelja i profesora koji predaju u ustanovama obrazovanja • Izgradnja i rekonstrukcija školskih ustanova, naročito u periodima prije izbora

Institucija/ osoba	Ponašanje koje govori o postojanju korupcije
Obrazovne ustanove	<ul style="list-style-type: none"> • Komercijalizacija i zloupotreba u korištenju školske imovine • Podmićivanje revizora za neobjavlivanje različitih nalaza o propustima u radu • Korupcija prilikom zapošljavanja na radnim mjestima • Korupcija tokom definiranja upisne politike u školske ustanove • Organiziranje školskih aktivnosti (izleti, ekskurzije, manifestacije, itd) • Zloupotreba namjenskih fondova za održavanje škola i kupovinu materijala • Ilegalne upisnine tamo gdje je školovanje besplatno • Propisivanje određenih standarda (ishrane, školskih uniformi) mimo važećih propisa • Praksa "nepostojećih predavača" koji utiču na nemogućnost zapošljavanja novih predavača ali i količinu fondova prenesenih na osnovu broja zaposlenih
Učitelji/ profesori/ predavači	<ul style="list-style-type: none"> • Prodaja "dobrih ocjena" kao praksa • Privatno tutorstvo, odnosno privatni časovi koji utiču na kvalitet nastave u redovnom procesu • Zloupotreba studenata u cilju dobijanja određenih informacija i radova koji nisu u skladu sa važećim gradivom • Iskorištavanje i zloupotreba studenata na druge različite nacine (fizički, seksualno, itd.) u cilju dobijanja boljih ocjena i polaganja ispita • Prodaja ispitnih pitanja • Odsustvo sa radnog mjesta u obrazovnoj instituciji u cilju obavljanja poslova u drugim ustanovama (dvostruka praksa) roditelji/učenici/student
Roditelji/ studenti	<ul style="list-style-type: none"> • Kupovina mjesta za školovanje u određenim institucijama • Kupovina ocjena, ispita i diploma

Prema istraživanjima Mreže savjeta/vijeća učenika u BiH – mreSVUBIH (koje je provedeno 2014. godine na uzorku od 14.352 srednjoškolca u svim srednjim školama u BiH) srednjoškolci smatraju da je korupcija prisutna u obrazovnom sistemu, da je “normalna i svakodnevna pojava” te da su “navike ljudi i loši zakoni” glavni uzroci korupcije. Zanimljiv je podatak da 60% učenika nije dovoljno informirano o pojavnim oblicima korupcije, a nešto manji procenat učenika (58%) smatra da bi se u srednje škole trebalo uvesti obrazovanje o korupciji. Ovo istraživanje, koje su proveli predstavnici srednjoškolaca, govori da je ova populacija u velikoj mjeri izložena korupciji, kao i da je spremna da razvija svoje kompetencije iz ove oblasti. Stoga je neophodno edukaciju o korupciji u srednjim školama provoditi na način koji podrazumijeva participativno učenje čiji je cilj stvoriti podsticajno okruženje koje podstiče istraživanje, gaji refleksiju i podržava učenike da iznađu prakse koje smatraju značajnim na ličnom nivou, a na društvenom funkcionalnim (Barab, 2001). Pored nastavnih potrebno je podsticati i vannastavne aktivnosti koje će srednjoškolcima pružiti priliku da osmišljavaju i organiziraju različite aktivnosti koje će im omogućiti da daju svoj doprinos u borbi protiv korupcije. U osmišljavanje i organiziranje vannastavnih aktivnosti neophodno je uključiti savjete/vijeća učenika kako bi srednjoškolci dobili priliku da dobiju značajan dio vlasništva nad borbom protiv korupcije u obrazovnom sistemu. Aktivnosti ove vrste u značajnoj mjeri mogu doprinijeti razvoju sistema vrijednosti kao sastavnog dijela kompetencija.

CILJEVI OBRAZOVANJA IZ OBLASTI ETIKE I ANTIKORUPCIJE

Razvoj kompetencija učenika o korupciji u društvu, a posebno u obrazovanju.

Očekivani rezultati

- Razumijevanje pojma korupcije, uzroka, pojavnih oblika i posljedica
- Prepoznavanje koruptivnog ponašanja u obrazovnim institucijama
- Razumijevanje odnosa između ekonomske aktivnosti i moralnih vrijednosti i utvrđivanje uloge građana u borbi protiv korupcije
- Razumijevanje uloge učenika u borbi protiv korupcije
- Unapređenje društvenih i jezičkih vještina.

Aktivnosti

Teme koje treba obuhvatiti obrazovanjem:

- Vrste i pojavni oblici korupcije
- Uzroci korupcije
- Posljedice korupcije i odsustva etičkog ponašanja
- Praktični primjeri i studije slučajeva (istraživanje, iz štampe, primjeri iz svakodnevnice)
- Načini suprotstavljanja korupciji i promoviranje etičkog ponašanja.

Moguće metode i forme za postizanje ciljeva

Individualni rad

Ukoliko želimo učenike podstaći na razmišljanje o nekoj temi koja se obrađuje tokom časa, želimo da analiziraju neki problem, da se prisjete vlastitog iskustva, daju primjer iz života, definiraju svoj stav po određenom pitanju, riješe neki zadatak (koji će kasnije rješavati u grupi), definiraju svoj stav po određenom pitanju koje se obrađuje i sl., koristimo individualni rad. Nakon individualnog rada najčešće slijedi diskusija koja može biti

organizirana u parovima, malim grupama ili velikoj grupi (kada učestvuju svi učenici). Za individualni rad potrebno je da nastavnik procijeni koliko je optimalno vremena učeniku potrebno za individualni rad i da da učenicima slobodu (ukoliko se radi o intimnim pitanjima) da ne dijele lična iskustva sa ostatkom grupe ukoliko to ne žele.

Rad u paru

Rad u paru koristimo u različitim situacijama: kada ne želimo da učenici rade sami a ni u grupama; kada nemamo dovoljno vremena da svaki učenik izloži svoj prijedlog pa ih zamolimo da se u paru dogovore oko zajedničkog; kada želimo da rade samostalno, pa u parovima, pa u grupama i na kraju u velikoj grupi; kada želimo da povežemo neke učenike za koje smo primijetili da rijetko ili nikada međusobno ne komuniciraju i sl.

Rad u grupi

Rad u grupi podrazumijeva da grupa učenika radi na nekom zadatku u unaprijed određenom vremenskom periodu a nastavnik obilazi grupe, prati rad i vodi računa o vremenu. Tema rada u grupama treba biti unaprijed osmišljena, grupe mogu imati istu temu, mogu biti različite na način da svaka grupa obrađuje jedan segment problema. Grupe se najčešće dijele na četiri do šest učenika. Rad u grupama omogućava svakom učeniku (a naročito onima koji izbjegavaju da pričaju u velikoj grupi) da iznesu svoje mišljenje i dobro utiče na promjenu dinamike rada jer učenici moraju da ustanu i promijene mjesto rada. Nastavnik treba da vodi računa o vremenu i da svakoj grupi osigura vrijeme da prezentira rad kao i vrijeme za pitanja, komentare učesnika drugih grupa ili diskusiju svih učesnika o prezentiranim grupnim radovima.

Diskusija u grupi

Diskusija u grupi je facilitiran razgovor svih učesnika koju najčešće vodi nastavnik (a u nekim situacijama ovu ulogu možemo dodijeliti i učenicima da prakticiraju svoje vještine). Poželjno je da svi učesnici sjede u krugu kako bi se osigurao ravnopravan odnos učesnika te otvorenost u komunikaciji. Ovu metodu najčešće koristimo na kraju rada, kada je potrebno da se sumiraju zaključci ili kada želimo da produbimo diskusiju o nekoj temi. Važno je da nastavnik vodi računa da pitanja koja postavlja

budu otvorenog tipa (kako bi potakao diskusiju) kao i da pokuša da uključi sve učenike u razgovor. Intervencija tipa “zanimam vas šta o ovoj temi misle i oni koji se do sada nisu uključili u diskusiju” često daje željene rezultate.

Studije slučaja

Studije slučaja mogu biti izuzetno korisne prilikom obrade tema korupcije, naročito za razumijevanje gdje su granice etičkog, a gdje nastupa korupcija. Mogu biti stvarne ili zamišljene, pripremljene od strane nastavnika ali i učenika prije izvođenja časa. Za studije slučaja se mogu pripremiti dvije vrste priča. One u kojima se poznaje ishod i one u kojima se od učenika traži da završe priču, odnosno da procijene kako je sve mogla da postupi određena osoba u datoj situaciji. Ove druge kod učenika razvijaju sposobnosti za rješavanje problema, a sa aspekta edukacije o korupciji sposobnost rješavanja etičkih dilema.

Barometar

Barometar je metoda koja omogućava da učenici definiraju i izraze svoje stavove, a istovremeno da čuju i stavove drugih. Posebno je korisna u oblasti korupcije jer se u njoj često pojavljuju tzv. sive zone. Kada primjenjuje barometar nastavnik unaprijed pripremi nekoliko tvrdnji, naprimjer: “Korupciju je nemoguće iskorijeniti”; “Svi ljudi su korumpirani”; i sl. Nakon toga postavi papire po učionici, na jedan kraj papir na kojem piše “DA, u potpunosti sam saglasan”, a na drugi kraj učionice papir sa natpisom “NE, nikako nisam saglasan”. Na sredini učionice postavlja papir sa natpisom “Niti sam saglasan niti nisam saglasan”. Zatim zamoli sve učenike da se pozicioniraju na mjestu unutar barometra koji odgovara njihovom stavu. Nakon što se učenici rasporede, nastavnik započinje diskusiju na način da proziva jednog po jednog učenika da argumentira svoje stavove. Nakon diskusije, nastavnik kaže učenicima da mogu promijeniti svoj stav i zauzeti drugu poziciju na barometru. Nakon što iscrpi sve mogućnosti za diskusiju, nastavnik zadaje sljedeću tvrdnju.

Debata

Debata razvija govorničke vještine i kritičko mišljenje. Posebno je važna metoda u građanskom obrazovanju jer pored toga što potiče razvoj

vlastitog stava, potiče i slušanje te uvažavanje stavova drugih. U edukaciji o korupciji može se koristiti kada, naprimjer, želimo da učenici prosude etičnost nekog postupka, analiziraju uzroke nekog ponašanja i sl.

Korištenje multimedije

Različiti dokumentarni i edukacijski filmovi o korupciji mogu se skinuti sa interneta i koristiti u edukaciji. Učenicima treba dati priliku da analiziraju film (diskusija u grupi, rad u grupama).

Oluja ideja

Veoma je jednostavna tehnika koja se najčešće koristi na početku rada kada želimo da grupu uvedemo u neku temu koju ćemo obrađivati tokom časa. Nastavnik treba da definira jednu temu ili pitanje i nakon toga zamoli učenike da daju svoje asocijacije ili ideje koje imaju. Nastavnik zapisuje sve što učenici kažu, on je u ulozi neutralnog, što znači da ne vrednuje prijedloge niti komentira. Cilj oluje ideja nije da se razvije diskusija već da se vidi raspon znanja i pojmova koje učenici imaju o određenoj temi ili da se dobije što je moguće više rješenja za neku problemsku situaciju.

Igranje uloga

Igranje uloga omogućava učenicima da sagledaju situaciju iz druge perspektive, da uđu u različite društvene uloge i na taj način bolje razumiju različite položaje i pozicije u društvu i njihove međusobne odnose. Uloge koje se dodjeljuju učenicima mogu biti unaprijed detaljno razrađene ili mogu biti samo okvirno zadane situacije, tada učenici sami ulaze u ulogu i u nju ugrađuju vlastita iskustva, znanja, stavove i predrasude.

Rad sa tekstovima

Različiti izvještaji, članci, reportaže..., mogu se koristiti za analiziranje određenih tema i razumijevanje kompleksnosti određenog problema. Tekstovi se mogu čitati i diskutirati u paru i u grupama. Nastavnik ih može unaprijed pripremiti a može učenike zamoliti da sami prije časa pripreme tekstove koji će se obrađivati.

Prijedlog liste nastavnih cjelina u koje bi se mogli uključiti sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije

S obzirom na različitost nastavnih planova i programa u BiH i potrebe da se ovaj program uključi u sve srednje škole, program edukacije o korupciji je najbolje realizirati na časovima odjeljenske zajednice. Časovi odjeljenske zajednice između ostalog potiču razvoj zajedničkog djelovanja i građanske svijesti, što je jedan od osnovnih ciljeva uvođenja edukacije o korupciji u obrazovanje.

Prijedlog vannastavnih aktivnosti u okviru kojih bi se mogli tretirati sadržaji iz oblasti etike i antikorupcije

Imajući u vidu da je cilj edukacije o korupciji razvoj kompetencija o korupciji, a da kompetencije podrazumijevaju znanja, vještine vrijednosti, vannastavne aktivnosti izuzetno su važne. One će dati priliku učenicima da razvijaju proceduralno znanje, odnosno da razvijaju načine borbe sa korupcijom u svojoj sredini. Osmišljavanje i provođenje aktivnosti borbe protiv korupcije, kao i postizanje pozitivnih rezultata, kod učenika će razvijati etičke vrijednosti i proaktivan stav u odnosu na ovaj rasprostranjen društveni fenomen. Da bi ova edukacija dala željene rezultate od iznimne je važnosti da sve strukture, a posebno upravljačke, ne samo odobre već i aktivno podrže ove aktivnosti.

Vijeće učenika

Osnovna uloga vijeća učenika u srednjim školama je zastupanje i promoviranje interesa i potreba srednjoškolaca. Po samoj svojoj ulozi vijeća učenika trebaju biti nosioci i promotori demokratske kulture u školama, a samim tim i borbe protiv korupcije. Vijeća treba ohrabriti i podstaći da se bave pitanjem korupcije u školi na način da im se predloži da osmisle aktivnosti borbe protiv korupcije, a zatim da te aktivnosti uvrste u godišnji plan rada. Mogući prijedlozi aktivnosti za vijeće: da oforme tim (unutar vijeća) koji se bavi edukacijom o korupciji; da oforme tim koji se bavi borbom protiv korupcije; da se povežu sa udruženjima građana koje se bave borbom protiv korupcije; da organiziraju različite aktivnosti u školi

kao što su posjete institucijama zakonodavne i izvršne vlasti sa ciljem informiranja učenika; da organiziraju okrugle stolove na koje će pozivati predstavnike vlasti, predstavnike civilnog sektora i druge koji mogu dati više informacija o pojedinim temama korupcije; da provode istraživanja o prisutnosti korupcije u školi i sl. Pored navedenih aktivnosti, potrebno je omogućiti vijećima da osmisle svoje načine na koje će se boriti protiv korupcije i promovirati etičke vrijednosti.

Školski projekti

Svako odjeljenje u kojem se provodi edukacija o korupciji bi trebalo da provede minimalno jedan projekat koji će imati za cilj borbu protiv korupcije. S obzirom da srednjoškolci najradije učestvuju u aktivnostima koje su sami osmislili, potrebno im je to i omogućiti, odnosno pružiti im priliku da osmisle, a zatim i da realiziraju projekt. Za realizaciju projekta potrebno je osigurati podršku svih struktura u školi.

Sekcija o korupciji

Za učenike koji žele produbiti svoje znanje iz ove oblasti bilo bi dobro organizirati sekciju koja će se baviti temom etike i korupcije.

Tim za borbu protiv korupcije

Tim za borbu protiv korupcije može se osnovati na nivou svakog razreda ili na nivou škole. Učešće u timu može biti metoda nagrađivanja učenika koji su bili najaktivniji tokom edukacije. Nagrađivanje se može obaviti na način da učenici u svakom odjeljenju odabiru učenika koji je po njihovom mišljenju bio najaktivniji. Osnovni zadatak tima bio bi osmišljavanje načina borbe protiv korupcije na nivou škole. Tim treba da radi pod supervizijom vijeća učenika, nastavnika zaduženog za rad sa vijećem i pedagoga.

Vršnjačka edukacija

Vršnjačka edukacija je veoma efikasna metoda edukacije učenika, naročito srednjoškolaca. Od učenika koji pokazuju više interesiranja za borbu protiv korupcije može se oformiti grupa koja će osmišljavati načine na koje mogu svoje vršnjake educirati o korupciji.

Školska predstava

Dramske sekcije koje djeluju u većini srednjih škola mogu pripremiti predstavu o korupciji. Također, može se samo za ovu svrhu oformiti dramska grupa od učenika koji žele učestvovati u predstavi.

Okrugli stolovi

Vijeća učenika mogu u saradnji sa profesorima organizirati okrugle stolove na različite teme koje se bave korupcijom u obrazovanju.

Organiziranje posjeta

Posjete različitim institucijama mogu se organizirati za svako odjeljenje ili za zainteresirane učenike. Predstavnici institucija koje djeluju u lokalnim zajednicama mogu informirati učenike na koji način se bore protiv korupcije i tako omogućiti učenicima da spoznaju širi kontekst ove društvene pojave.

Prijedlog nastavnih materijala

Knjige

- Semjuel Hantington i ostali, *Kultura je važna – Kako ljudske vrijednosti oblikuju progres*, Plato, Beograd, 2004.
- Karlo Alberto Brioski, *Kratka istorija korupcije – Od starog veka do naših dana*, Mate, Beograd, 2007.
- Josip Kregar, *Nastanak predatorskog kapitalizma i korupcija*, RFIN, Zagreb, 1999.
- Josip Kregar, Duško Sekulić i Željka Šporer, *Korupcija i povjerenje*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010.
- Zoran Stojiljković, *Država i korupcija*, Čigoja, Beograd, 2013.

Izveštaji

- Nacionalni sistem integriteta u BiH, Transparency International BiH, Banja Luka/Sarajevo, 2013.
- Najbolje prakse u otkrivanju i sankcioniranju korupcije, Transparency International BiH, Banja Luka/Sarajevo, 2014.
- Globalni indeks percepcije korupcije, Transparency International, godišnje

Članci

- Tomislav Sunić, Korupcija: najstariji zanat, Časopis "Politička analiza" br. 2, 2010.
- Ana Maria Getoš i ostali, Analiza koncepta "Edukacijom protiv korupcije" na primjeru praktičnih iskustava s "antikorupcijskog sata", Hrvatska akademija pravnih nauka (godišnjak), br. 1, 2011.
- Paula Letunić, Korupcija i društveno-ekonomski razvoj, Politička misao, br. 2, 2011.
- Slađana Aras, Korupcija, Časopis "Pravnik", broj 84, maj 2007.

Web stranice

- www.account.ba (Antikorupcijska mreža u BiH)
- www.ti-bih.org (Transparency International BiH)
- www.ccibh.org (Centri civilnih inicijativa)
- www.tender.ba (UG Tender – Borba protiv korupcije u javnim nabavkama)

PRIRUČNIK

ZA NASTAVNIKE

PRIMJERI NASTAVNIH JEDINICA

Primjer br. 1

Tema: Pojam i definicija korupcije

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: oluja ideja, rad u grupi, diskusija u grupi

Potrebna sredstva: pripremljene definicije korupcije na listićima

Cilj časa: informiranje učenika o pojmu korupcija

Očekivani rezultat: razumijevanje pojma korupcija

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik upozna učenike da će učenici kroz ovaj čas imati priliku da se upoznaju sa terminom i definicijom korupcije.
- Oluja ideja (8 min.): nastavnik na tabli napiše riječ korupcija i zamoli učenike da kažu sve što im padne na pamet kada čuju riječ korupcija. Sve asocijacije zapisuje na tablu. Kada završi pročita sve asocijacije i zamoli učenike da komentiraju raznolikost asocijacija.
- Male grupe (20 min.): nakon oluje ideja, nastavnik podijeli učenike u male grupe. Svakoj maloj grupi da papiriće na kojima su zapisane različite definicije korupcije i zamoli učenike da u okviru male grupe pročitaju sve definicije i da izaberu jednu koja im se čini najbolja ili prihvatljivija. Nakon toga, učenici u okviru male grupe treba da osmisle priču kroz koju bi nekome ko nikada nije čuo za korupciju (naprimjer, vanzemaljac) objasnili šta je korupcija.
- Prezentacija grupa (10 min.): svaka grupa prezentira svoju definiciju i priču.
- Evaluacija (5 min.): opisana u nastavku.

Materijali i literatura: definicije korupcije

Načini evaluacije: Nastavnik na tabli nacrtava tri smajlija koja opisuju zadovoljno, ravnodušno i nezadovoljno lice. Onda zamoli svakog učenika da ustane i u zavisnosti od toga koliko je zadovoljan časom stavi plus ispod smajlija koji opisuju njegovo zadovoljstvo proteklim časom te da pojašni svoju ocjenu. Kada svi učenici završe, nastavnik kratko prokomentira nalaz evaluacije, zahvali se učenicima na aktivnom učešću i najavi sljedeću temu edukacije o korupciji.

Primjer br. 2

Tema: Vrste i pojavnici oblici korupcije

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: barometar

Potrebna sredstva: tri komada papira formata A4 na kojima piše "Da, potpuno sam saglasan"; "Ne, nikako nisam saglasan"; i "Niti sam saglasan niti nisam saglasan"; pripremljene tvrdnje za barometar.

Cilj časa: informiranje učenika o vrstama korupcije

Očekivani rezultat: razumijevanje pojava oblika korupcije

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik upozna učenike sa temom časa, odnosno da će kroz čas obrađivati pojavne oblike korupcije.
- Barometar (15 min.): nastavnik rasporedi tri papira po učionici i zamoli učenike da se u skladu sa tim koliko se slažu sa navedenom tvrdnjom pozicioniraju duž barometra. Nakon svake tvrdnje nastavnik pitanjima podstiče diskusiju. Moguće tvrdnje:

- Korupcija je jedan od najvećih društvenih problema.
 - Korupcija potiče nejednakost u društvu.
 - Sa korupcijom se lakše dolazi do određenih usluga i poslova.
 - Korupcija je “nužno zlo”.
 - Korupcija je nastala u 20. vijeku u siromašnim zemljama.
 - Davanje mita je u redu da bi se izbjegla mnogostruko viša kazna.
 - Bosna i Hercegovina je jedna od najmanje korumpiranih zemalja na svijetu.
 - Prilikom procesa zapošljavanja u instituciji, prioritet treba da imaju članovi porodice.
 - Odlazak na more službenim automobilom je normalna stvar.
 - Uredu je da se medicinsko osoblje “počasti” nakon uspješne intervencije.
- Rad u grupama (10 min.): nastavnik podijeli učenike u grupe i zamoli ih da nabroje što je moguće više primjera korupcije za koje su čuli.
 - Prezentacija i diskusija (15 min.): svaka grupa prezentira svoj rad i nakon toga nastavnik inicira diskusiju.
 - Evaluacija (3 min.): barometar – učenici se pozicioniraju u učionici u zavisnosti koliko su zadovoljni časom.

Načini evaluacije: opisan u prijedlogu za odvijanje časa.

Primjer br. 3

Tema: Uticaj korupcije

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: multimedija – prikazivanje filma, rad u malim grupama, diskusija u velikoj grupi

Potrebna sredstva: projektor

Cilj časa: informiranje učenika o posljedicama korupcije

Očekivani rezultat: razumijevanje posljedica korupcije

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik predstavi učenicima plan odvijanja časa
- Multimedija (6 min.): nastavnik učenicima prezentira edukativni film <https://www.youtube.com/watch?v=qED0s7aLWeo>.
- Rad u grupama (15 min.): nastavnik podijeli učenike u grupe, zamoli ih da u malim grupama prodiskutiraju film koji su upravo vidjeli i da nakon toga definiraju posljedice korupcije.
- Prezentacija grupa (10 min.): svaka grupa prezentira svoje zaključke.
- Diskusija (10 min.): u velikoj grupi nastavnik putem vođene diskusije navodi učenike da razgovaraju o posljedicama koruptivnog ponašanja.
- Evaluacija (3 min.): nastavnik zamoli učenike da izaberu samo jednu riječ koja opisuje njihovo zadovoljstvo proteklim časom.

Materijali i literatura: web link <https://www.youtube.com/watch?v=qED0s7aLWeo> i projektor

Načini evaluacije: usmena evaluacija (opisana u prijedlogu za odvijanje časa).

Primjer br. 4

Tema: Pojavni oblici korupcije

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: studija slučaja, prezentacija

Potrebna sredstva: pripremljena studija slučaja za male grupe

Cilj časa: informiranje o pojavnim oblicima korupcije

Očekivani rezultat: razumijevanje pojava oblika korupcije

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik upoznaje učenike sa ciljem i aktivnostima časa.
- Studija slučaja (20 min.): nastavnik podijeli učenike u male grupe i da im unaprijed pripremljen slučaj i pitanja za obradu slučaja. Primjer slučaja: Maja je loša učenica. Najvjerovatnije će “pasti” iz matematike. Pred kraj polugodišta Majina mama dogovara sastanak sa Majinom profesoricom matematike. Tokom sastanka, poklanja joj skupocjeni parfem... Pitanja za grupe: Kako biste ocijenili ovakvo ponašanje?; Da li je ovo korupcija?; Kako se u ovim situacijama treba ponašati profesor?
- Prezentacija grupa (10 min.): svaka grupa prezentira zaključke analize slučaja.
- Diskusija (10 min.): nastavnik inicira diskusiju sa svim učenicima o ponašanju sudionika u studiji slučaja i definira zaključak o obliku koruptivnog ponašanja.
- Evaluacija (2-3 min.): nastavnik zamoli učenike da ocjenom od 1 do 5 ocijene koliko im je ovaj čas pomogao da bolje razumiju korupciju, odnosno pojavne oblike u kojima se ona javlja.

Materijali i literatura: primjeri pojava oblika korupcije

Načini evaluacije: opisani u toku časa.

Primjer br. 5

Tema: Pojavni oblici korupcije u obrazovanju

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: rad u grupama, diskusija u grupi

Potrebna sredstva: učionica uređena za potrebe grupnog rada

Cilj časa: istraživanje pojava oblika korupcije u obrazovanju

Očekivani rezultat: veći nivo informiranosti učenika o pojavnim oblicima korupcije u obrazovanju

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik upoznaje učenike sa ciljem i aktivnostima časa.
- Rad u grupama (20 min.): nastavnik podijeli učenike u grupe i zamoli ih da svaka grupa razgovara o mogućim primjerima korupcije u obrazovanju i da nakon toga napišu na listu papira pojavne oblike korupcije u obrazovanju.
- Presentacija grupnog rada (10 min.): svaka grupa prezentira svoje zaključke.
- Diskusija u grupi (10 min.): nastavnik inicira diskusiju u grupi i navodi učenike da definiraju najčešće pojavne oblike korupcije u obrazovanju.
- Evaluacija (3 min.): nastavnik zamoli učenike da kroz jednu rečenicu opišu koliko im je bio koristan ovaj čas sa aspekta upoznavanja sa pojavnim oblicima korupcije u obrazovanju.

Materijali i literatura: izvještaj o korupciji u obrazovanju

Načini evaluacije: opisan u toku časa.

Primjer br. 6

Tema: Moralna dilema

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: rad u grupama, diskusija u grupi

Potrebna sredstva: pripremljen materijal za rad u grupama – na listovima papira odštampana Hajncova dilema.

“Hajncova supruga boluje od karcinoma. Apotekar koji živi u njihovom mjestu je patentirao lijek koji je može spasiti. Lijek košta 20.000 dolara. Hajnc se obrati apotekaru i ispriča mu situaciju u kojoj se nalazi, međutim apotekar pojašni Hajncu da je mnogo novca, znanja i truda uložio u otkrivanje lijeka i da očekuje novac za lijek. Hajnc se nakon razgovora sa apotekarom obrati prijateljima da mu pomognu i uspije sakupiti 1.000 dolara. Odlazi kod apotekara i kaže mu da trenutno ima 1.000 dolara, da mu žena umire i da će mu ostatak isplatiti čim sakupi novac. Apotekar mu odgovori da mu može prodati lijek samo onda kada donese pun iznos. Hajnc u očaju, iste noći provali u apoteku i ukrade lijek.”

Cilj časa: analiziranje moralno-etičkog ponašanja

Očekivani rezultat: veći stepen razumijevanja moralno-etičkih dilema

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik učenicima predstavi cilj časa i opiše aktivnosti.
- Rad u grupama (10 min.): nastavnik podijeli učenike u tri grupe. Svakoj grupi odredi jednu od uloga: branilac, tužilac i sudija. Grupama podijeli na listovima papira napisanu Hajncovu dilemu i zamoli grupe da se svaka od njih pripremi za jednu od uloga koju će imati u sudnici. Kaže im da će nakon pripreme organizirati raspravu u sudnici i da grupe trebaju izabrati jednog učenika ili učenicu koji će ih predstavljati u toj ulozi kao i da tokom rasprave branilac, tužilac kao i sudija imaju mogućnost da se konsultiraju svako sa svojim grupom. Dok grupe rade, nastavnik pripremi učionicu za sudnicu na način da odvoji mjesto za sudiju, branioca i tužioca. Učenici koji ne učestvuju u raspravi treba da sjede iza učenika koji predstavlja njihovu grupu kako bi se tokom rasprave mogli konsultirati.
- Sudnica (30 min.): nastavnik inicira raspravu u sudnici, ali se tokom rasprave ne miješa u sam tok. Prije samog početka informira učenike o trajanju vježbe kao i o tome da će red u sudnici održavati sudija.

Načini evaluacije: Usmena evaluacija – svaki učenik treba reći šta je naučio tokom današnjeg časa (moguća pitanja: kakav dojam je na vas ostavio današnji čas? Po čemu ćete pamtit i ovaj čas? i sl.).

Primjer br. 7

Tema: Borba protiv korupcije u obrazovanju – I dio

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: rad u grupama, grupna diskusija

Potrebna sredstva: –

Cilj časa: istraživanje mogućih načina borbe protiv korupcije u obrazovanju

Očekivani rezultat: razumijevanje uloge učenika u borbi protiv korupcije

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik upozna učenike sa ciljem časa i aktivnostima koje će se na času odvijati.
- Rad u grupama (25 min.): nastavnik podijeli učenike u grupe i kaže im da u grupama razgovaraju o mogućim načinima na koje se učenici mogu uključiti u borbu protiv korupcije u obrazovanju. Sve moguće prijedloge treba da zapišu i pripreme za prezentaciju čitavom odjeljenju.
- Prezentacija (15 min.): nakon što svaka grupa prezentira svoje zaključke, nastavnik zamoli svaku grupu da odabere jednu od aktivnosti koju su predložili a koju će detaljno razraditi na narednom času. Pri odabiru aktivnosti borbe protiv korupcije nastavnik treba informirati učenike da biraju aktivnost koja ima najveće šanse da se zaista i provede, odnosno koja može da producira najveće rezultate (u smislu da će privući i druge učenike da u tome učestvuju te da zahtijeva minimalne resurse ili da se resursi mogu lako mobilizirati).

Načini evaluacije: nastavnik zamoli učenike da odgovore na pitanja: koliko sam bio aktivan na času? Koliko je moja grupa bila aktivna? Kada bih mogao nešto da promijenim u samom toku odvijanja časa uradio bih...?

Primjer br. 8

Tema: Borba protiv korupcije u obrazovanju – II dio

Razred: 1-4

Predmet/čas: čas odjeljske zajednice

Oblik/metod rada: rad u grupama, grupna diskusija

Potrebna sredstva: zaključci grupa sa prethodnog časa

Cilj časa: istraživanje mogućih načina borbe protiv korupcije u obrazovanju

Očekivani rezultat: razumijevanje uloge učenika u borbi protiv korupcije

Prijedlog za odvijanje časa (detaljan opis planirane aktivnosti):

- Uvod (1-2 min.): nastavnik upozna učenike da će nastaviti raditi na aktivnosti koju su radili prethodni čas i opiše im način na koji će se čas odvijati.
- Rad u grupama (20 min.): nastavnik pozove učenike da oforme grupe u kojima su bili prethodni čas te da ideju aktivnosti borbe protiv korupcije koju su izabrali detaljno razrade. Razrada podrazumijeva da definiraju cilj akcije, aktivnosti koje će se tokom akcije provesti; vremenski okvir, potrebna sredstva za realizaciju te da dodijele uloge svakom članu tima.
- Prezentacija (15 min.): svaka grupa prezentira svoju aktivnost. Nakon prezentacije svake grupe potrebno je dati mogućnost za komentare i pitanja.

Načini evaluacije: Nastavnik zamoli učenike da ocjenom od 1 do 10 ocijene svoje znanje o korupciji nakon što su pohađali časove o korupciji.

RAZRADA ŠKOLSKOG PROJEKTA

Primjer br. 1

Tema: Anketa o korupciji

Cilj aktivnosti: Uključivanje učenika u borbu protiv korupcije

Očekivani rezultati:

- Razvoj organizacionih vještina
- Razvoj građanske svijesti
- Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije
- Dobijanje podataka o postojanju korupcije u školi

Trajanje projekta: dva mjeseca

Opis aktivnosti:

- Formiranje tima za provođenje projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja; predstavnici svih odjeljenja, vijeće učenika.
- Kreiranje anketnog upitnika (7 dana) – učenike treba ohrabriti da naprave prvu verziju ankete a nakon toga im nastavnik zadužen za realizaciju projekta treba osigurati pomoć u konačnom formuliranju ankete.
- Upoznavanje rukovodstva škole sa provođenjem istraživanja putem anketnog upitnika (7 dana) – predstavnici tima treba da uz pomoć nastavnika organiziraju sastanak sa direktorom škole na kojem će mu detaljno izložiti plan aktivnosti te predstaviti anketu.
- Anketiranje učenika (7 dana) – potrebno je odrediti uzorak za istraživanje, odnosno broj učenika koji će popuniti anketu. Neophodno je voditi računa o spolnom i starosnom balansu.
- Analiza anketnih upitnika (7 dana) – dobijene rezultate potrebno je sumirati te napisati izvještaj o rezultatima provedene ankete.
- Prezentacija rezultata (7 dana) – može se organizirati na različite načine – neophodno je uključiti učenike u osmišljavanje načina prezentacije.

- Evaluacija (1 dan) – na sastanku tima koji je proveo anketiranje je potrebno razgovarati o tome koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tokom provođenja aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili anketiranje šta bi uradili drugačije, šta su naučili kroz realizaciju projekta.

Raspodjela uloga: nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se u skladu sa željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: štampanje anketnih upitnika

Načini evaluacije: opisano u aktivnostima.

Primjer br. 2

Tema: Kreiranje etičkog kodeksa

Cilj aktivnosti: Uključivanje učenika u borbu protiv korupcije

Očekivani rezultati:

- Razvoj organizacionih vještina
- Razvoj građanske svijesti
- Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije
- Uspostavljanje mehanizama prevencije koruptivnog ponašanja
- Promocija etičkog ponašanja

Trajanje projekta: tri mjeseca

Opis aktivnosti:

1. Formiranje tima za provođenje projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja; predstavnici svih odjeljenja, vijeće učenika.
2. Informiranje o projektu koji se provodi (15 dana) – projektni tim treba da upozna sve učenike (oglas, razglas), upravu škole (sastanak sa direktorom); vijeće roditelja (prezentacija na sastanku vijeća roditelja), školskog pedagoga (sastanak sa pedagogom), nastavničko vijeće

(prezentacija na nastavničkom vijeću) o cilju i aktivnostima projekta izrade etičkog kodeksa. Tokom informiranja potrebno je da se svim mogućim akterima u školi dostavi informacija na koji način i u kojem vremenskom roku se mogu dostaviti prijedlozi za etički kodeks.

3. Analiza primjera dobre prakse (10 dana) – projektni tim treba prikupiti što je moguće više primjera etičkih kodeksa koji se već primjenjuju u srednjim školama u BiH. Najefikasniji način je da ove informacije osigura vijeće učenika kroz Mrežu savjeta/vijeća učenika BiH.
4. Prikupljanje prijedloga za etički kodeks (10 dana) – projektni tim treba definirati rok i način prikupljanja prijedloga za etički kodeks od svih aktera u školi. Tokom vremenskog roka treba stalno da podstiče aktere da dostave svoje prijedloge.
5. Izrada kodeksa (15 dana) – na osnovu dostavljenih prijedloga i prikupljenih postojećih kodeksa projektni tim treba da izradi kodeks.
6. Prezentacija radne verzije kodeksa (7 dana) – izrađen etički kodeks je potrebno javno prezentirati učenicima, nastavnicima, upravi škole, vijeću roditelja, pedagogu (oglasna table, web stranica) i dati rok za dostavljanje komentara.
7. Usvajanje kodeksa (7 dana) – potrebno je kodeks uskladiti sa dostavljenim komentarima, a zatim ga dostaviti na usvajanje školskom odboru.
8. Prezentacija kodeksa (7 dana) – usvojeni kodeks treba prezentirati putem oglasne ploče, plakata u svakoj učionici, web prezentacija i sl.
9. Evaluacija (1 dan) – na sastanku tima koji je proveo projekat je potrebno razgovarati o tome koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tokom provođenja aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili projekat šta bi uradili drugačije, šta su naučili kroz realizaciju projekta...

Raspodjela uloga: nastavnik treba da navede učenike da u okviru tima prvo definišu uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se u skladu sa željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: štampanje primjeraka etičkog kodeksa za svako odjeljenje

Načini evaluacije: opisano u aktivnostima

Primjer br. 3

Tema: Promocija borbe protiv korupcije – mjesec borbe protiv korupcije

Cilj aktivnosti: Uključivanje učenika u borbu protiv korupcije

Očekivani rezultati:

- Razvoj organizacionih vještina
- Razvoj građanske svijesti
- Stečeno iskustvo u aktivnostima borbe protiv korupcije
- Viši nivo informiranosti učenika o korupciji

Trajanje projekta: 3 mjeseca

Opis aktivnosti:

1. Formiranje tima za provođenje projekta (7 dana) – učenici jednog odjeljenja, predstavnici svih odjeljenja, vijeće učenika.
2. Osmišljavanje aktivnosti promocije borbe protiv korupcije (15 dana) – projektni tim treba na sastanku vijeća učenika prezentovati projekat i zamoliti predstavnike odjeljenja da prikupe prijedloge srednjoškolaca o mogućim načinima promocije borbe protiv korupcije.
3. Definiranje aktivnosti i plana provođenja aktivnosti (7 dana) – na osnovu prikupljenih prijedloga projektni tim formira listu aktivnosti koju će provesti. Potrebno je da definira i vremenski plan. Moguće aktivnosti: organiziranje okruglih stolova, prikazivanje dokumentarnih filmova, organiziranje posjeta institucijama koje se bave borbom protiv korupcije, organiziranje diskusija sa predstavnicima vladinih institucija koje se bave borbom protiv korupcije i sl.
4. Prezentacija projektnih aktivnosti (7 dana) – potrebno je prezentirati projektne aktivnosti upravi škole, nastavničkom vijeću, učenicima, školskom odboru, vijeću roditelja, školskom pedagogu i dr.
5. Provođenje aktivnosti (30 dana) – projektni tim provodi aktivnosti u skladu sa vremenskim rokovima.

6. Evaluacija (1 dan) – na sastanku tima koji je proveo projekat je potrebno razgovarati o tome koliko su zadovoljni provedenim projektom, na koje probleme su nailazili tokom provođenja aktivnosti, kako su te probleme rješavali, kada bi ponovo radili projekat šta bi uradili drugačije, šta su naučili kroz realizaciju projekta...

Raspodjela uloga: nastavnik treba navesti učenike da u okviru tima prvo definiraju uloge koje su im potrebne za realizaciju projekta, a nakon toga da se u skladu sa željama učenici sami rasporede.

Potrebni resursi: štampanje promotivnog materijala

Načini evaluacije: opisano u aktivnostima

ZAKLJUČAK

Korupcija i u javnom i u privatnom sektoru ugrožava stabilnost i prosperitet cjelokupne zemlje i društva. Stoga je od ključnog značaja da se svi u društvu, uključujući i učenike u srednjim školama, upoznaju sa ovim fenomenom te iniciraju određene aktivnosti na prevenciji borbe protiv korupcije. Pod prevencijom se podrazumijeva ukupnost planski osmišljenih, organiziranih i preduzetih mjera i aktivnosti kojima se nastoje ukloniti ili smanjiti direktni i indirektni uzroci koruptivnih ponašanja. Stoga je uvođenje obrazovanja o korupciji u srednjim školama jedna od ključnih aktivnosti na budućoj prevenciji korupcije kod mladih ljudi koji se spremaju za budućí samostalni život.

Strategija za borbu protiv korupcije 2009-2014. predstavljala je četvrti strateški dokument u okviru kojeg se razmatra strateška platforma za smanjenje korupcije u Bosni i Hercegovini (BiH) tokom posljednjih skoro 20 godina. Prema prethodno provedenim analizama, korupcija je, pored nezaposlenosti, najozbiljniji problem sa kojim se zemlja suočava već duži niz godina. Stoga se ovo pitanje stalno nalazi na dnevnom redu donosioca odluka u zemlji, no dosadašnji naponi na smanjenju korupcije su ostali bez značajnog efekta. Prema podacima globalnog indeksa percepcije korupcije Transparency Internationala, Bosna i Hercegovina se već godinama nalazi na začelju evropskih zemalja kada je u pitanju stepen korupcije u zemlji. Istovremeno, prema indikatoru kontrole korupcije u okviru Svjetskih indikatora upravljanja (Svjetska banka), Bosna i Hercegovina je tek na pola puta kada se radi o stepenu korupcije koji postoji u poslovanju, javnom sektoru i među političarima. Interesantna je činjenica da ovaj indeks već više od 15 godina stagnira, bez obzira na preduzimane aktivnosti borbe protiv korupcije.

Treba svakako napomenuti činjenicu da je u sklopu dugoročnih ciljeva Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014. navedeno da "Sve osnovne i srednje škole i univerziteti treba da imaju u svojim nastavnim planovima

i programima jednoobrazne programe obuke u oblasti etike i borbe protiv korupcije". Stoga se i pristupilo izradi ovog kurikuluma za obrazovanje učenika u srednjim školama, kao dio širih napora na prevenciji korupcije u Bosni i Hercegovini.

Preporuke za nastavnike

- Nastavni proces treba da bude zasnovan na konstruktivističkoj postavci, odnosno uloga nastavnika bi trebala da se ogleda u organiziranju i vođenju procesa učenja;
- U pripremi časa bilo bi dobro da nastavnik razmišlja više o učenicima, o tome šta trenutno znaju, šta bi još trebalo da znaju, koje aktivnosti na najbolji način mogu da ih motiviraju za učenje, kroz koje aktivnosti učenja mogu da razvijaju vještine i usvajaju vrijednosti i sl.
- S obzirom na različitost nastavnih planova i programa u BiH i potrebe da se ovaj program uključi u sve srednje škole, program edukacije o korupciji je najbolje realizirati na časovima odjeljene zajednice;
- Prilikom osmišljavanja aktivnosti edukacije srednjoškolaca u vezi korupcije neophodno je koristiti različite forme i metode za postizanje ciljeva (individualni rad, rad u paru, rad u grupi, diskusija u grupi, studije slučaja, barometar, debata, korištenje multimedije, oluja ideja, igranje uloga, rad sa tekstovima)
- Imajući u vidu da je cilj edukacije o korupciji razvoj kompetencija o korupciji, a da kompetencije podrazumijevaju znanja, vještine i vrijednosti, od velikog je značaja realizacija određenog broja vannastavnih aktivnosti, te pružanje podrške za njihovu realizaciju.
- Generalno, treba imati na umu da se osnovni cilj razvoja kompetencija učenika o korupciji u društvu, a posebno u obrazovanju, treba fokusirati na:
 - Definiranje pojma korupcije, uzroka, pojavnih oblika i posljedica;
 - Prepoznavanje koruptivnog ponašanja u obrazovnim institucijama;
 - Definiranje odnosa između ekonomske aktivnosti i moralnih vrijednosti i utvrđivanje uloge građana u borbi protiv korupcije; te
 - Definiranje uloge učenika u borbi protiv korupcije.
- Podsticanje izražavanja individualnih stavova i mišljenja je od ključnog značaja za uspješnost programa borbe protiv korupcije

Korisni kontakti/institucije u borbi protiv korupcije

- Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK), www.apik.ba
- Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), www.sipa.gov.ba
- Sud Bosne i Hercegovine, www.sudbih.gov.ba
- Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, www.tuzilastvobih.gov.ba
- Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV), www.vstv.pravosudje.ba
- Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine, www.ft-fbih.pravosudje.ba
- Federalna uprava policije, www.fup.gov.ba;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, www.mup.vladars.net
- Republičko tužilaštvo RS, www.rt-rs.pravosudje.ba/

Ostali korisni izvor (publikacije)

- Amundsen, I., Political Corruption: An Introduction to the Issues, Chr. Michelsen Institute, Development Studies and Human Rights, 1999.;
- Begović, B., Mijatović, B. & Hiber, D., Korupcija u pravosuđu, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2004.;
- Begović, B., Mijatović, B., Korupcija u Srbiji, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2001.;
- Bužanin, O. & Lalović, LJ., Nosioci pravosudnih funkcija i društvo, Visoko sudsko i tužiteljsko vijeće BiH;
- Centar za razvoj medija i analize / ACCOUNT, Ko je ko u borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013.;
- CEMI, Pošto ispit? – znanje (nije) na poklon!, Studio MOUSE – Podgorica, 2012.;
- Centar za odgovornu demokratiju – COD Luna, Priručnik za zaštitu uzbunjivača u Bosni i Hercegovini, 2012.;
- Centar za odgovornu demokratiju – COD Luna, Priručnik za primjenu Zakona u zaštiti lica (uzbunjivača) koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH, 2014.;
- Dobovšek, B., Prevencija korupcije, Fakultet za sigurnosne nauke, Slovenija, 2008.;

- Đorđević, S., *Civilno društvo protiv korupcije u policiji – Predlog praktične politike*, Beogradski centar za bezbednu politiku, Beograd, 2013.;
- FMON, *Program mjera za prevenciju korupcije u Federaciji BiH – Transparentnost, zakonitost i poštivanje procedura za bolje visoko obrazovanje – Nacrt*, Mostar, 2012.;
- Gorjanski, D., *Sustavna korupcija u hrvatskom zdravstvu*, Zagreb, 2013.;
- Gorjanski, D., *Je li hrvatski zdravstveni sustav – sustav?*, Matica Hrvatska, Ogranak Osijek, 2009.;
- Gould, 1991., a prema: Khan, M. M., *Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case*, University of Dhaka, 1997.;
- Hallin, D. C. & Papathanassopoulos, S., *Political Clientelism and the Media: Southern Europe and Latin America in Comparative Perspective*, *Media, Culture & Society*, broj 24., 2002.;
- Hasić, J., *Krivično djelo korupcije: Slabosti i nedorečenosti postojećih zakonskih rješenja na nivou Bosne i Hercegovine*, Centar za sigurnosne studije, Sarajevo, 2013.;
- International Council on Human Rights, *Korupcija i ljudska prava: uspostavljanje veze*, Fond za otvoreno društvo – Srbija, Beograd, 2010.;
- Khan, M. M., *Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiences Bangladesh Case*, University of Dhaka, 1997.;
- Korajlić, I., *Visoko obrazovanje u BiH – otvoren prostor za korupciju*, TI, 2011.;
- Kušan, L., *Sukob interesa*, Udruga za demokratsko društvo, Zagreb-Split, 2004.;
- Milosavljević, M., *Kako protiv korupcije u javnim nabavkama*, Centre for Applied European Studies;
- Ministarstvo pravosuđa RH, *Korupcija – uzroci, posljedice, prevencija*, Zagreb, 2011.;
- Šuković, D., *Korupcija u procesu privatizacije u Srbiji*, Članici, broj 1, 2011.;
- Šimac, N., *Protiv korupcije: stara pošast, nove opasnosti*, Mala škola demokratije, knjiga 10, Udruga za demokratsko društvo, Zagreb – Split, 2004.;

- TACSO, OCD i učešće građana, Sarajevo, 2011.;
- Transparency International BiH, Antikorupcijski planovi kao dio strategijskog djelovanja protiv korupcije, Sarajevo, 2011.;
- Transparency International BiH, Monitoring provođenja Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014 – Prvi periodični izvještaj TI BiH, 2010.;
- Transparency International BiH, Monitoring implementacije Zakona o javnim nabavkama BiH, 2012.;
- Transparency International BiH, Metode edukacije o korupciji i etici;
- UNOCD, Poslovanje, korupcija i kriminal u Bosni i Hercegovini: Utjecaj mita i kriminala na privatna preduzeća, 2013.;
- UNOCD, Korupcija u Hrvatskoj: Stvarna korupcijska iskustva građana, 2011.

Kurikulum za transparentnost, kurikulum za odgovornost

www.znanjenijeroba.org

Projekt finansira EU

Projekt implementira

Partneri na projektu

 infohouse

